

726

El cogombre

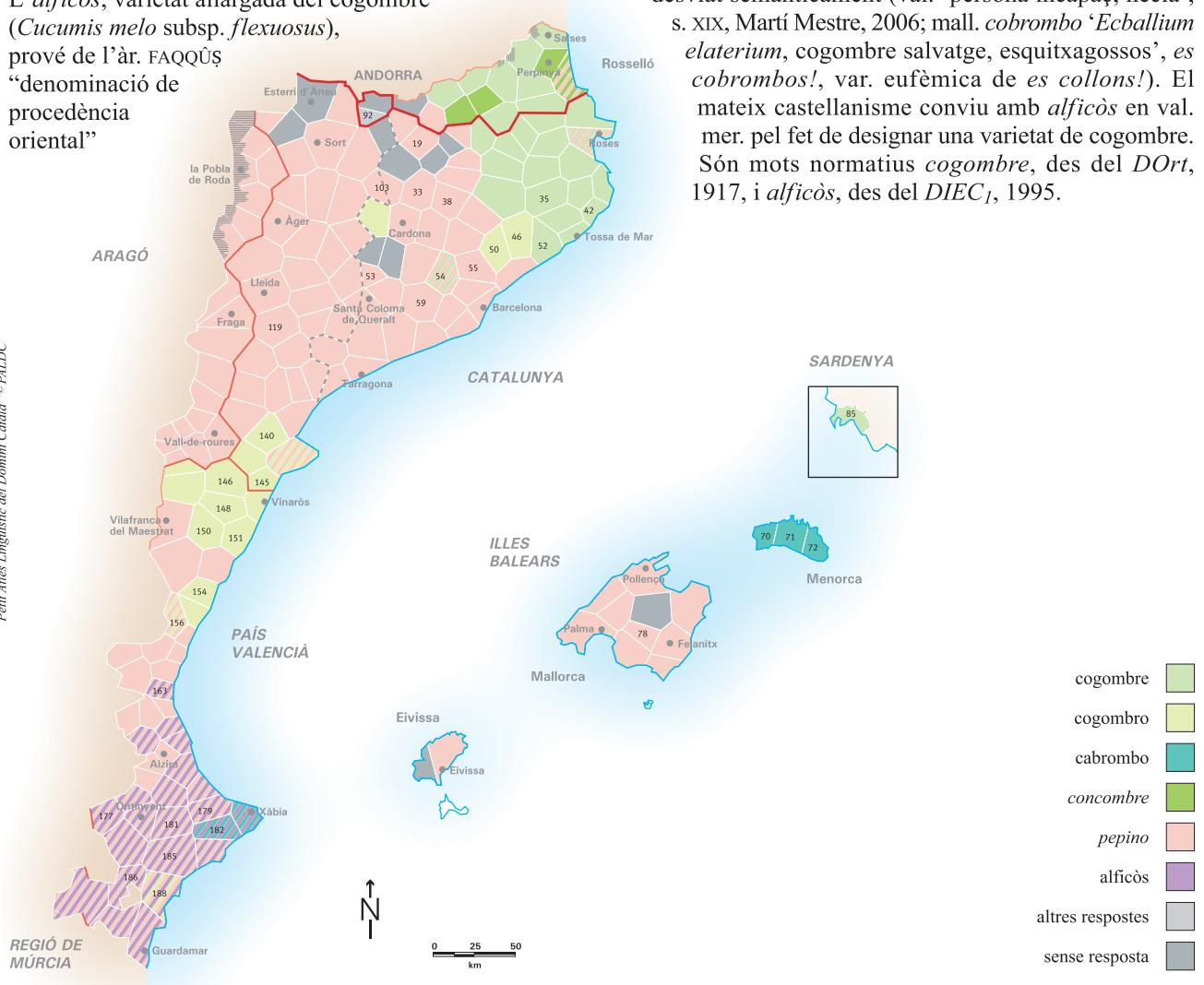
(ALDC, V, 1112. El cogambre)

El *cogambre*, fruit de la cogombrera (*Cucumis sativus*), prové del llat. CŪCŪMĒRE (CŪCŪMIS, CŪCŪMĒRIS), doc. des del s. XIII, amb sonorització de la -c- intervocàlica en -g- (com en FORMĪCA > *formiga*, SECŪNDUM > *segon*), i presenta aquestes var.: *cogombro*, per assimilació de la -e a la vocal tònica (com *bronze* > *bronzo*, *colze* > *colzo*, *oncle* > *onclo*); *coembre* 35, 42, 52, 54, per absorció de la -g- en la vocal velar, i *combro* 46, 50, 188, per reducció de les dues vocals; *cabrombo*, amb centralització de [o] > [a] i equivalència acústica GO- = BO- de *cobrombo* (cf. Veny, 1989 a i 1999 c), modificat en *combrombo* 182, per dilació de la nasal, *cobrómbol* 70-72, per l'alternança -o/-ol (com la de *ninxo/nínxol*), i les més aberrants *codombro* 140, 145 i *colombro* 146, 151, 154, 156. *Concombe* és pres de l'oc. o del fr.; l'alg. *cogrombe* 85 (pron. [kugr'omba]), per metàtesi, no atribuïble al sard, on es diu *cugúmere*, *cugúmbiri*, *cuguméri*.

Pepino és un “castellanisme vergonyós” (DECat) que ja enregistra O. Pou (s. XVI); en cast. és un dim. de *pepón*, del llat. PEPÔNE ‘meló’; var. *pepins* (pl.) 53, *pipino* 19, 33, 55, 59, 119, per assimilació a la i tònica, *pipiu* 78, els dim. *pepinell* 185 i *pipinillo* 177 (potser per atracció del cast. *pepinillo* ‘cogombret’), i l’estrany *papilos* 103.

L’*alficòs*, varietat allargada del cogambre (*Cucumis melo* subsp. *flexuosus*), prové de l’àr. FAQQÙS

“denominació de procedència oriental”

(DECat; cf. sard *fakússa*, introduït potser pels tabarquins de Carloforte i Calasetta, que havien estat a Tunísia [DES]) o de l’àr. andalusí ALFUQQÚS “del rabínic PIKKŪSA ‘acción de quitar el pedúnculo al pepino para comerlo’. Sería, en principio, tecnicismo dietario de la comunidad judía, muy aficionada al consumo del fruto de esta planta”, pron., ocasionalment, amb oclusiva (cf. cast. *alpicoz*), però després arabitza i generalitzat amb *f* (Corriente); var.: *alficossis* 163, *ficossi* 182, amb desaglutinació de l’article; *nalficòs* 179, amb aglutinació de l’article per fonosintaxi (*un alficòs*); *amficòs* 181, 186, amb canvi del segment inicial *al-* > *am-* (com *albercoc* > *ambercoc*); *selicrossi* 148 i *silicrossi* 150 semblen adulteracions de *ficossi*, potser amb encreuament amb un altre mot que difícilment podria ser *celidònia* (com insinua el DECat), que és una herba i no una cucurbitàcia.

Finalment, *cornixó* 92 és pres del fr. *cornichon*, on significa pròpiament ‘cogombret’, i *carbassó* 38 és una confusió d’espècie.

Quant a les àrees, notem que el mot genuí, *cogambre* (i var.), es manté al nord-est del domini, tort., val. sept., men. i alg., mentre que a la resta s’ha imposat el castellanisme *pepino*, amb algun substrat de *cogambre* desviat semànticament (val. ‘persona incapç, nècia’, s. XIX, Martí Mestre, 2006; mall. *cobrombo* ‘*Ecballium elaterium*, cogambre salvatge, esquitxagossos’, *es cobrombos!*, var. eufèmica de *es collons!*). El mateix castellanisme conviu amb *alficòs* en val. mer. pel fet de designar una varietat de cogambre. Són mots normatius *cogambre*, des del DOrt, 1917, i *alficòs*, des del DIEC₁, 1995.